

शुल्क नियामक प्राधिकरण

महाराष्ट्र विनाअनुदानित खाजगी व्यावसायिक शैक्षणिक संस्था

(प्रवेश व शुल्क यांचे विनियमन)

"शिक्षण-नव्हेव्यवसाय-ज्ञान यज्ञ"

शासकीय तंत्र निकेतन इमारत,
रूम नं. ३०५, ३ रा मजला, खेरवाडी,
बांद्रा, मुंबई-४०००५१

E-mail: fra.govmh@gmail.com

Website: www.mahafra.org

दुरध्वनी: ०२२-३१९८०३४८

८८२८७८६२६४

क्रमांक : शुनिप्रा/ 24 /२०२३

दिनांक : 04 JAN 2023

सूचना

वाचा : दि. १६/११/२०२२ चे शुल्क नियामक प्राधिकरणाच्या बैठकीचे इतिवृत्तांत.

मा. प्रधान सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या दि. ९/११/२०२२ च्या पत्रानुसार प्राधिकरणाने दि. १६/११/२०२२ च्या बैठकीत मुद्दा क्र. २ च्या घेतलेल्या निर्णयानुसार शैक्षणिक वर्ष २०२२-२०२३ करिता अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान पदविका महाविद्यालय, औषधनिर्माणशास्त्र पदविका महाविद्यालय व हॉटेल व्यवस्थापन व खाद्यपेय व्यवस्था तंत्रज्ञान पदविका महाविद्यालयांचे शुल्क निर्धारणासाठी दि. ७/१२/२०२२ ते ३१/१२/२०२२ पर्यंत ऑनलाईन प्रस्ताव भरण्याकरीता लिंक सुरु करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला आहे. तसेच पुढील शैक्षणिक वर्षाकरीता (२०२३-२०२४) शुल्क निर्धारणाकरीता वेगळी समिती गठीत करण्यासंबंधी शासन स्तरावर कार्यवाही सुरु असल्याचे दि. ९/११/२०२२ च्या पत्रामध्ये नमूद करण्यात आलेले आहे.

सदर पदविका अभ्यासक्रमांची शैक्षणिक वर्ष २०२२-२०२३ करिता लिंक सुरु केल्यानंतर बऱ्याच विनाअनुदानित संस्थांना No Upward Revision चा पर्याय निवडायचा आहे. परंतु No Upward Revision चा पर्याय ऑनलाईन पोर्टलवर उपलब्ध नसल्या कारणाने तसा पर्याय उपलब्ध करून मिळावा याकरीता सचस्थांकडून विनंती करण्यात आलेली आहे. या अनुषंगाने सर्व विनाअनुदानित पदविका अभ्यासक्रमांच्या संस्थांना निदर्शनास आणण्यात येत आहे की, सदर पदविका अभ्यासक्रम हे शासन निर्णय क्र. संकीर्ण-२०१५/प्र.क्र.२५२/तांशि-४, दि. ५/७/२०१८ नुसार "व्यावसायिक शिक्षण" (Professional Education) या व्याख्येतून वगळण्यात आलेले आहे तसेच पदविका अभ्यासक्रम विद्यापिठाशी संलग्न नसल्याने महाराष्ट्र विनाअनुदानित खाजगी व्यावसायिक शैक्षणिक संस्था (प्रवेश व शुल्क यांचे विनियमन) अधिनियम २०१५ मध्ये नमूद करण्यात आलेल्या तरतुदी

लागू होत नाहीत. अशा अभ्यासक्रमांच्या संस्था शुल्क नियामक प्राधिकरणाच्या कक्षेत येत नाहीत. त्यामुळे संबंधित संस्थांच्या अभ्यासक्रमांच्या संस्थांचे पर्यायी व्यवस्था होणे अपेक्षित आहे. करीता शासन निर्णय क्र. ईवीसी-२०१८/प्र.क्र.३२६/तांशि-४ दि.३०/१०/२०१८ नुसार सदर अभ्यासक्रमांचे शुल्क निर्धारणाबाबत शासन निर्णय काढण्यात आला आहे. त्या अनुषंगाने राज्य शासनाच्या शासन निर्णयामध्ये स्पष्ट नमूद करण्यात आले आहे की, ज्या संस्थांचे शुल्क शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ व त्यापूर्वी शुल्क निर्धारण, शुल्क नियामक प्राधिकरणाकडून निश्चित करण्यात आलेले आहे अशा संस्थांनी शैक्षणिक वर्ष २०१९-२०२० व त्यापुढील कालावधीकरीता अधिक शुल्काची मागणी केल्यास केवळ अशा संस्थांचे शुल्क निर्धारण, शुल्क नियामक प्राधिकरणाने करावे. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ व २०२१-२०२२ करीता ज्या संस्थांनी प्राधिकरणाकडे शुल्क निर्धारित करण्याकरीता प्रस्ताव सादर केलेले आहेत अशा संस्थांचे चे शुल्क, शुल्क नियामक प्राधिकरणा कडून निर्धारित करण्यात आले आहेत.

त्या अनुषंगाने ज्या संस्थांना उपरोक्त शासन निर्णयानुसार No Upward revision शुल्काचा पर्याय निवडायचा असल्यास अशा संस्थांनी दि. ३०/१०/२०१८ च्या शासन निर्णयाचे अवलोकन करून संबंधित विभागाकडे पत्रव्यवहार करावा. याबाबत शुल्क नियामक प्राधिकरणाकडे पत्रव्यवहार करण्यात येऊ नये. याची संबंधित संस्थांनी नोंद घ्यावी.

आदेशानुसार

लहू स. माळी भा.प्र.से.
सचिव

शुल्क नियामक प्राधिकरण
मुंबई

राज्यातील तंत्र शिक्षण संचालनालयाच्या
अधिपत्याखालील विनाअनुदानित / कामग
विनाअनुदानित व्यावसायिक पदविका
अभ्यासक्रमांचे शुल्क निर्धारण शुल्क
नियामक प्राधिकरणाने करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग

शासन निर्णय क्र. ईबीसी-२०१८/प्र.क्र.३२६/तांशि-४

मंत्रालय विस्तार भवन, मादाम कामा मार्ग,

हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई ४०० ०३२.

दिनांक : ३० ऑक्टोबर, २०१८

वाचा :- १) उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, शासन परिपत्रक क्र. १९ मे, २०१८

२) उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, शासन निर्णय क्र. संकीर्ण-२०१५/प्र.क्र.२५२/तांशि-४,

दिनांक ५ जुलै, २०१८

३) शासन अधिसूचना, क्र. संकीर्ण-२०१५-प्र.क्र.२५२-तांशि-४, दिनांक ५ जुलै, २०१८

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र विनाअनुदानित व्यावसायिक संस्था (प्रवेश व शुल्क यांचे विनियमन) अधिनियम २०१५ (२०१५ चा महा.२८) दि.१७ ऑगस्ट, २०१५ पासून लागू करण्यात आलेला आहे. या अधिनियमातील कलम २ (द) अन्वये "व्यावसायिक शिक्षण" याचा अर्थ, शासनाने वेळोवेळी व्यावसायिक शिक्षण म्हणून घोषित व अधिसूचित केलेला कोणताही शैक्षणिक पाठ्यक्रम, असा असून त्यामध्ये, कोणत्याही नावाने संबोधला जाणारा व समुचित प्राधिकरणाने मान्यता दिलेला, पदवीपूर्व किंवा पदव्युत्तर पदवी, पदविका देणारा पाठ्यक्रम यांचा समावेश होतो; असे प्रयोजन करण्यात आलेले आहे. सदर अधिनियमातील तरतूदीद्वारे घोषित व्यावसायिक अभ्यासक्रमांचे प्रवेश, प्रवेश नियामक प्राधिकरण अंतर्गत असलेल्या राज्य सामाईक प्रवेश परीक्षा कक्ष यांचेद्वारे करण्यात येतात. या अधिनियमातील कलम २ (द) मधील तरतूदीनुसार दि.१९ मे, २०१८च्या शासन अधिसूचनेन्वये उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाच्या अधिपत्याखालील विविध अभ्यासक्रम व्यावसायिक अभ्यासक्रम म्हणून घोषित केले होते. या अधिसूचनेसोबतच्या अनुसूची क (Schedule A) मध्ये व्यावसायिक पदविका पाठ्यक्रमांपैकी अनुक्रमांक १ येथील - अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान पदविका, अनुक्रमांक २ येथील - औषधनिर्माणशास्त्र पदविका व अनुक्रमांक ३ येथील - हॉटेल व्यवस्थापन व खाद्यपेय व्यवस्था तंत्रज्ञान पदविका अभ्यासक्रमांचा समावेश करण्यात आला होता. जात वैधता प्रमाणपत्र मिळण्यासंबंधीचे अडचणी व मागास प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक हित विचारात घेऊन महाराष्ट्र विना अनुदानित व्यावसायिक संस्था (प्रवेश व शुल्क यांचे विनियमन) अधिनियम २०१५ च्या कलम २ (द) सह कलम ३ (१) व (२) नुसार दि.१९ मे, २०१८ रोजी अधिसूचित करण्यात आलेल्या अधिसूचनेसोबतच्या अनुसूची क (Schedule A) मधील व्यावसायिक पदविका पाठ्यक्रमांपैकी अनुक्रमांक १ येथील - अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान पदविका अनुक्रमांक २ येथील - औषधनिर्माणशास्त्र पदविका व अनुक्रमांक ३ येथील - हॉटेल व्यवस्थापन व खाद्यपेय व्यवस्था तंत्रज्ञान

महाराष्ट्र शासन, शिक्षण विभाग, हैवीली-२०१८/प्र.क.३२६/ताशि-४

१. ये संस्था हे तीन व्यावसायिक अभ्यासक्रम दि.०५ जुलै, २०१८ च्या अधिसूचनेद्वारे वगळण्याची सूचना देण्यात आली आहे.

२. संस्थांकडून सध्या ६.५९ इतक्या विना अनुदानित पदविका संस्था आहेत. यापूर्वी या संस्था २ व्यावसायिक अभ्यासक्रमांच्या संस्था म्हणून घोषित केल्या असल्यामुळे आतापर्यंत या पदविका अभ्यासक्रमांचे शुल्क निर्धारण या अधिनियमाखाली गठीत करण्यात आलेल्या शुल्क नियामक प्राधिकरणाकडून करण्यात येत होते. मात्र आता दिनांक ५ जुलै, २०१८ च्या अधिसूचनेमुळे हे पदविका अभ्यासक्रम व्यावसायिक अभ्यासक्रम म्हणून विगर अधिसूचित झाले असल्यामुळे शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासूनचे विना अनुदानित पदविका अभ्यासक्रमांचे शुल्क निर्धारण शुल्क नियामक प्राधिकरणास करता येणार नाही. मात्र या संस्थांनी अवाजवी शुल्क आकारू नये व त्यांचा विद्यार्थ्यांना नाहक आर्थिक भार नसू नये यासाठी या पदविका संस्थांचे शुल्क निर्धारण करण्यासाठी व्यवसाय निर्माण करणे गरजेचे होते.

शासन निर्णय :

महाराष्ट्र विना अनुदानित व्यावसायिक संस्था (प्रवेश व शुल्क यांचे विनियमन) अधिनियम २०१५ च्या कलम २२ मधील तरतुदीद्वारे राज्य शासनास असलेल्या अधिकारांचा वापर करून शासन असे निर्देश देत आहे की, "राज्यातील तंत्र शिक्षण संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील ज्या विना अनुदानित व कायम विना अनुदानित अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान पदविका, औषधनिर्माणशास्त्र पदविका व होटेल व्यवस्थापन व खाद्यपेय व्यवस्था तंत्रज्ञान पदविका अभ्यासक्रमांचे शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पर्यंतचे शुल्क निर्धारण, शुल्क नियामक प्राधिकरणाने केले आहे अशा संस्थांनी शैक्षणिक वर्ष २०१९-२०२० वा त्यापुढील कालावधीकरीता अधिक शुल्काची मागणी केल्यास केवळ अशा संस्थांचे शुल्क निर्धारण, शुल्क नियामक प्राधिकरणाने करावे."

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक क्र. २०१८१०३०१२०७१२५८०८ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने स्वाक्षाकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Sanjay A.
Dharurkar

(संजय औ. धारुरकर)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई
२. मा.मुख्यमंत्र्यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. सर्व मंत्रालयीन प्रशासनिक विभागांचे अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/सचिव

क्र.एफआरए-२०२२/प्र.क्र.१३९/तांशि-४
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु
चौक, मंत्रालय, मुंबई-४०० ३२
दि. ०९ नोव्हेंबर, २०२२.

प्रति,

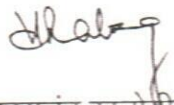
श्री.एल.एस.माळी,
सचिव, शुल्क नियामक प्राधिकरण,
वांद्रे (पूर्व), मुंबई- ४०० ०५१.

विषय: महाराष्ट्र विनाअनुदानित खाजगी व्यावसायिक शैक्षणिक संस्था (प्रवेश व
शुल्क यांचे विनियमन) अधिनियम २०१५ मध्ये सुधारणा करणेबाबत.
संदर्भ- आपल्या कार्यालयाचे पत्र क्र.एफआरए/७८/२०२२, दि.२४.०९.२०२२.

उपरोक्त विषयाच्या अनुषंगाने कळविण्यात येते की, उच्च व तंत्र शिक्षण विभागातर्गत असलेल्या पदविका व्यावसायिक अभ्यासक्रमांचे शुल्क निर्धारण हे स्वतंत्ररित्या करण्याकरीता महाराष्ट्र राज्य तंत्रशिक्षण मंडळ अधिनियम, १९९७ (सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र.३८) यामध्ये सुधारणा करण्याची कार्यवाही या विभागाद्वारे करण्यात येत आहे. तथापि, अधिनियमामध्ये सुधारणा करून त्याची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी करण्यास काही कालावधी लागणार आहे. दरम्यानच्या कालावधीत पदविका व्यावसायिक अभ्यासक्रम चालविणाऱ्या संस्थांचे शुल्क निर्धारणाची कार्यवाही प्रलंबित असल्याने शैक्षणिक संस्थांकडून शासनाकडे विचारणा होत आहे.

ही बाब विचारात घेता, विद्यार्थी व शैक्षणिक संस्थांच्या अडचणी व होणारी गैरसोय लक्षात घेऊन शुल्क नियामक प्राधिकरणाद्वारे यापूर्वी ज्याप्रकारे शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ च्या शुल्क निर्धारणाची कार्यवाही करण्यात आलेली आहे, त्याच धर्तीवर विद्यार्थी व संस्थांचे हित लक्षात घेऊन शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ करिताही शुल्क नियामक प्राधिकरणाद्वारे शुल्क निर्धारणाची कार्यवाही करावी, अशी शुल्क नियामक प्राधिकरणास विनंती करण्यात येत आहे.

आपला, हस्ताक्षर

(विकासचंद्र रस्तोगी)

प्रत-१) संचालक, तंत्र शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
२) निवडनस्ती (तांशि ४).

Part-II

Item No.2: To consider the letter dated 09/11/2022 received from the Principal Secretary, Higher & Technical Education Department, Government of Maharashtra, Mumbai requesting the Fees Regulating Authority to decide the fees proposals for the academic year 2022-2023 in respect of Diploma Courses relating to Unaided Institutions conducting Diploma Courses affiliated to Higher & Technical Department, the State of Maharashtra.

"Discussed.

In response to communication of the decision taken by the Fees Regulating Authority not to entertain the proposals seeking approval of fees of Unaided Institutions running Diploma in Engineering and Technology (Polytechnic.), Diploma in Pharmacy (D.Pharm.) and Diploma in Hotel Management and Catering Technology (D.H.M.C.T.) for want of jurisdiction and non-applicability of the provisions of the Maharashtra Unaided Private Professional Educational Institutions (Regulation of Admissions and Fees) Act, 2015, the Principal Secretary, Higher and Technical Education, Government of Maharashtra has sent letter dated 9/11/2022. By said letter informed the Fees Regulating Authority that the Government has initiated the process to establish a separate Fees Regulating Authority for Diploma Courses falling under the Department of Higher and Technical Education, Government of Maharashtra. It is informed that the process will take some time as it requires amendment to the Maharashtra State Technical Education Act of 1997. In order to overcome the difficulties faced by the Institutions running the said courses and the problems faced by the students requested the Fees Regulating Authority to determine the fees of such courses for the academic year 2022-2023.

On due consideration of the letter of request dated 9/11/2022 received from the Principal Secretary, Higher and Technical Education, Government of Maharashtra, it was decided to accede to the request in the larger interest of the Institutions running said Diploma Courses as well as the students facing

difficulties for want of fixation of fees of said courses by the Department of Technical Education, Government of Maharashtra.

It was decided to entertain the proposals for approval of fees in respect of the Diploma in Engineering and Technology (Polytechnic), Diploma in Pharmacy (D.Pharm.) and Diploma in Hotel Management and Catering Technology (D.H.M.C.T.) for the academic year 2022-2023 as per request made vide letter dated 9/11/2022. The web portal of the Fees Regulating Authority be made open from 7/11/2022 to 31/12/2022 for the submission of proposals in respect of the said Diploma courses.

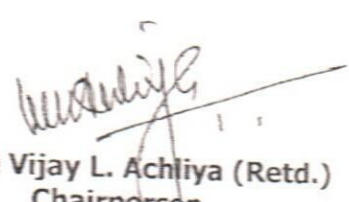
It was decided to determine the fees for the academic year 2022-2023 in respect of said courses based upon broad principles of determination of reasonable fees as well as the guidelines for charging the tuition and other fees circulated by AICTE with letter dated 16/5/2022.

Inform to all concerned.

Let the follow-up action be taken accordingly".

Date: 16th November 2022

Place: Mumbai

Justice Vijay L. Achliya (Retd.)
Chairperson
Fees Regulating Authority
State of Maharashtra